

Albert Jané
Estudis de llengua catalana

edició a cura d'Òscar Alegret,
Francesc Feliu i Joan Ferrer

INSTITUT DE LENGUA I CULTURA CATALANES
UNIVERSITAT DE GIRONA
2019

TAULA

Justificació, per Francesc Feliu	9
Presentació, per Òscar Alegret	11

ESTUDIS DE LLENGUA CATALANA

QÜESTIONS GRAMATICALS: LÈXIC

1. Se'n refien força	17
2. La lexicalització del pronom <i>es</i> impersonal	19
3. Carns i peixos	30
4. Els castellanismes d'ús	32
5. Els ocells de nit	43
6. El patró de la condícia	54
7. L'adverbi <i>tot</i> en locucions que indiquen oposició	55
8. Codorniu	60
9. Els noms de les ciències	61
10. Algunes notes lèxiques	68
11. Sobre els derivats d'antropònims	74
12. <i>Fregar</i> i <i>vorejar</i>	85
13. La fraseologia popular	87
14. Impagable	96
15. Sobre la «sicalipsi»	97
16. Sant, ara mateix!	99
17. El paquetaire	100
18. Espardenyes de cànem	101
19. Estar a punt	105
20. Sobre els diminutius	107
21. Els dies de la setmana	113
22. Sinònims i antònims	114
23. Pompeu Fabra al Montseny	118
24. Sobre els noms dels animals	122
25. El cant dels ocells	132
26. Els gentilicis lingüístics	134

QÜESTIONS GRAMATICALS: SINTAXI

27. El tema i el rema	137
28. La focalització dels complements pronominals	138
29. El pronom <i>en</i> fent de subjecte	141
30. Sobre l'ús impersonal del pronom <i>es</i>	145
31. La representació pronominal del complement del nom	155
32. La història de Lilith	178
33. Duplicacions pronominals	180
34. És quan dormo que hi veig clar (I)	184
35. És quan dormo que hi veig clar (i II)	198
36. Correcció i intel·ligibilitat	208
37. Com s'ha d'escriure <i>li</i>	211
38. Sobre el complement del nom	215
39. Més sobre el complement del nom	234
40. El pronom <i>ell</i> (i flexió) referit a inanimats	246
41. Algunes observacions sobre l'ús de <i>haver-hi</i>	255
42. Els quatre tractaments del català	261
43. Sobre l'omissió indeguda i l'ús abusiu del pronom <i>hi</i>	268
44. Un cas de concordança: Ell és un dels qui va(n) dir que sí	282
45. Sobre un ús de l'adverbi <i>mai</i>	296
46. Sobre el plural de vós	303
47. Les repeticions de mots	306
48. Sobre l'ús dels pronoms forts	313
49. La jurisprudència del Diccionari Fabra	333
50. El pronom <i>hi</i> i els complements de lloc	344
51. Notes de llenguatge sobre el <i>Diari 1918</i> , de J. V. Foix (I)	355
52. Notes de llenguatge sobre el <i>Diari 1918</i> , de J. V. Foix (II)	365
53. Notes de llenguatge sobre el <i>Diari 1918</i> , de J. V. Foix (i III)	372
54. <i>Tu</i> i <i>vostè</i>	379
55. Tot s'aprofita	380
56. La causa i la finalitat	384
57. Els tractaments i les inseqüències	385
58. A la taverna d'en Mallol	389

59. Sobre l'« <i>ell</i> emfàtic»	390
60. Per què perquè?	392
61. Sobre la col·locació dels pronoms febles	392
62. El pronom <i>es</i> subjecte en un text de Carles Riba	396
63. Sobre alguns termes correlatius	402
64. Els mots <i>que</i> i <i>què</i>	408
65. Els pronoms adverbials	415
66. El sentit absolut	422
67. Sobre la lexicalització dels pronoms adverbials	428
68. He arribat, he vist, he vençut	434
69. <i>Malgrat</i>	437
70. Les oracions impersonals dels gramàtics	439
71. Permetre-s'ho tot	450
72. Notes sobre l'ús del possessiu <i>llur</i>	454
73. L'ús gramatical dels mots genèrics	462
74. No s'hi pensa	470
75. <i>Nosce te ipsum</i>	475
76. Sobre els usos gramaticals dels gramàtics	476
77. Sobre els mots encreuats	483
78. Les el·lipsis	484
79. L'alternança de les preposicions febles	495
80. <i>Perquè</i> i <i>per què</i>	512
81. No era mai a casa	515
82. Algunes pronominalitzacions	516
83. El pronom <i>hi</i> pleonàstic	519
 ORTOGRAFIA I PUNTUACIÓ	
84. L'ús de la coma en les dislocacions	527
85. Un apòleg	529
86. Les dues comes	530
87. Implantació de la normativa ortogràfica	531
88. La ultratomba i l'ultrason	545
 SOCIOLINGÜÍSTICA	
89. Mots i conceptes de moda	547

90. El luxemburguès	549
91. Ser o dir-se'n	551
92. La dictadura dels ignorants	553
CRÍTICA DE LLIBRES	
93. Els noms de les formes del relleu	561
94. La llengua dels malalts i dels metges	568
95. Masos i capmasos	571
96. Alt Urgell	573
97. Obres completes	574
98. Manual de traducció	577
RECORD DE GENT IL·LUSTRE DEL MÓN DEL CATALÀ	
99. Adeu al mestre Perie Elies	581
100. En la mort de Bartomeu Bardagí	583
101. Josep Ibàñez i Senserrich (1929-2004)	585
102. La importància de dir-se Ernest. Eduard Artells i Bover (1903-1971)	589
103. L'últim adeu a Jordi Carbonell	592
ACTIVITAT PROFESSIONAL D'ALBERT JANÉ	
104. Albert Jané	599
105. Les classes de català seixanta anys enrere	611
106. Els comentaris lingüístics a la premsa escrita	617
107. Els inicis del doblatge	626
SÍNTESI DELS ARTICLES	631
ÍNDEXS	
ÍNDIX DE CONCEPTES GRAMATICALS	637
ÍNDIX DE MOTS	641
ÍNDIX ONOMÀSTIC	665

PRESENTACIÓ

Aquest llibre conté els articles que Albert Jané va escriure per a *Llengua Nacional* durant els cent primers números d'aquesta publicació.¹

Al llarg d'aquest període, la revista va publicar 107 articles del nostre autor, la gran majoria dels quals són dedicats a qüestions gramaticals del català (83), però també n'hi ha que tracten d'unes altres qüestions; concretament, l'ortografia i la puntuació (4), la sociolingüística (4),² el record o l'homenatge de persones que van sobresortir en el conreu, l'estudi, l'ensenyament i la defensa del català (5), l'activitat que Albert Jané va desenvolupar com a professional de la nostra llengua (4), i, finalment, també hi ha un grup d'articles que són crítiques de llibres (6).

Els blocs temàtics que acabem d'exposar són diferents dels utilitzats pels editors de *Llengua Nacional*, com també ho és el criteri que hem seguit per a classificar els articles.

En els articles sobre ortografia i puntuació Albert Jané parla de l'ús de la coma, de l'apostrofació de l'article i dels criteris que hi ha hagut amb relació a la grafia de certs mots. Formen l'apartat de sociolingüística textos en què, bàsicament, el nostre autor tracta d'actituds de parlants envers el català. Els articles que Albert Jané va dedicar a gent destacada en el camp del català es caracteritzen per l'elogi i l'agraïment envers aquestes persones, a més d'oferir-ne unes dades biogràfiques bàsiques; la majoria van ser escrits en l'escaïença de la seva

1 Convé precisar que hi ha un article que no és pas obra d'Albert Jané, sinó de Mercè Espuny, la qual hi va transcriure els records que Jané li havia evocat de la seva etapa de corrector en una conversa. És el titulat «Albert Jané».

2 Ací hem d'entendre el terme *sociolingüística* en un sentit ampli que inclou fins i tot la filiació de les llengües.

mort. En els textos relatius als oficis que va exercir en el camp del català, Albert Jané no solament explica quines feines concretes va fer, sinó que, a més, evoca tot de records que ajuden a formar-se una idea del context en què va exercir els seus oficis, de manera que aquests articles també són el testimoni d'una època. Les crítiques de llibres són textos en què el nostre autor explica el contingut de les obres que comenta, exposa la valoració que, a parer seu, mereixen i reflexiona sobre algun fet de la realitat que està relacionat amb qüestions dels llibres.

Com hem dit, el gros dels textos pertany al bloc de la gramàtica del català, que podem dividir en dos conjunts: el lèxic (26) i la sintaxi (57). Hi ha algun cas escadusser d'article dedicat tant al lèxic com a la sintaxi; en aquest cas, hem basat la classificació en la llargada de la part dedicada a l'un aspecte o a l'altre. La majoria d'articles de lèxic versen sobre la mala utilització d'un mot per un altre o sobre castellanismes. Albert Jané també s'ocupa de mots i de significats que no surten en els diccionaris normatius, de formació de paraules o dels termes més adequats per a traduir expressions o mots d'un altre idioma, entre més qüestions. La part de sintaxi és la que ofereix el nombre més elevat d'articles. Si bé la varietat de temes és àmplia (preposicions, ordre dels mots, concordança...), n'hi ha un del qual Albert Jané s'ocupa en força articles: els pronoms *en* i *hi*. En parla amb referència a molts aspectes: ús consagrat per la gramàtica normativa i per l'ús tradicional, necessitat o no de recórrer-hi, contextos que permeten de prescindir-ne, ús abusiu, característiques específiques dels verbs amb què es fan servir, existència o no de pleonasma... Relacionats amb aquest, n'hi ha dos més que li han suscitat una atenció especial: els possessius (límits d'ús, referència a inanimats) i els pronoms forts o personals (referència a inanimats). Un hom diria que l'anàfora i tot el que aquesta comporta li tenen el cor robat.

Fins ací hem mirat de fer una descripció objectiva del llibre que presentem. Si el lector ens ho permet, tot seguit en farem una de subjectiva.

Llegint seguits tots els articles amb vista a aquesta edició ens han tornat a venir al cap les idees que ja ens havien sortit en llegir-los per primera vegada espaiats en el temps com a subscriptors que érem —i encara som— de *Llengua Nacional*. D'una banda, ens meravellava i ens meravella la memòria fantàstica d'Albert Jané, gràcies a la qual pot adduir com a prova dels seus arguments tot d'exemples dels literats catalans i dels filòlegs i lingüistes que s'han dedicat a estudiar la nostra llengua. No fem pas el llagoter quan confessem que trobem prodigiosa aquesta capacitat de 'pescar' els exemples més adequats per als seus textos enmig del riu torrencial que suposa tota la producció literària i lingüístico-filològica del català de Ramon Llull ençà. Sembla que Albert Jané la té tota al cap. De l'altra, també ens meravellava i ens meravella el do que té per a la subtileza, que li permet d'empescar-se frases que exemplifiquen casos específics i concrets de fenòmens que s'aparten una mil·lèsima dels casos generals. Amb aquesta mateixa subtileza estableix matisos finíssims entre frases. Aquesta capacitat ja ens sorprenia en els cursos de correcció que Albert Jané feia a l'escola Vèrtex, de Barcelona, cap a 1993 o 1994; rellegant els articles del llibre ens hi hem ratificat. Igualment, hem tornat a constatar la seva humilitat («no podem tenir, certament, la pretensió de fixar els límits d'aquesta possibilitat») i la seva prudència («si no ens surt de trasantó cap cas molt especial», «si no n'hi ha cap més [de cas] que ens hagi passat desapercebut»). Albert Jané no parla mai amb arrogància, desplega l'argumentació amb senzillesa sobre la base de les proves textuais i mira d'evitar afirmacions categòriques i rotundes. Finalment, rellegant aquests textos hem tornat a admirar el seu coneixement profund —per no dir absolut— de tota l'obra de Pompeu Fabra. Enlluerna de veure amb quina capacitat cita passatges i fragments de totes les obres del Mestre. Sembla que les sap de memòria.